

SOSYAL EKONOMİ VE MHP POLİTİKALARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. Nevzat AYPEK

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Özet

Piyasa ekonomisi sisteminin hâkim olduğu küreselleşen dünyada; artan ve keskinleşen rekabet ortamında sermaye ve sermayenin korunması ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla ekonomik açıdan zayıf olan toplum kesimleri dezavantajlı duruma düşmüşlerdir. Bu durum toplumsal barışı, sosyal huzuru ve hatta demokrasiyi olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır. Bunu gören piyasa ekonomisi sisteminde olan devletler; sosyal ekonomi kavramını ortaya atmışlardır. Sosyal ekonomi, ekonomi ve sosyal alanın kesişme hattında durmaktadır. Sınırları ve içeriği belirlenmemiş olan sosyal ekonominin araçları da; kooperatifler, esnaf ve sanatkârlar, mikro-küçük işletmeler, dernekler ve vakıflar olarak kabul edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Sosyal Ekonomi, Kooperatif, Mikro İşletme, Mikro Finans

1.Giriş

Son yıllarda dünyada sosyo-politik ve ekonomik anlamda pek çok köklü değişiklikler olmuş ve belirgin eğilimler ortaya çıkmıştır. Ekonomik hayatın değişik kesimlerinde tek tek değerlendirilen ve birbirlerinden ayrı olarak tartışılan bu değişme ve eğilimler sistem yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiğinde; içinde bulunduğumuz çağ bilgi çağı, bilişim çağı gibi isimlerle anılmaktadır. Son derece gelişmiş olan iletişim araçları da bilişim çağının itici gücü olarak kabul edilmektedir. İletişim araçlarının gelişmesi sonucu ülkeler birbirlerine daha çok yaklaşmış, adeta dünya küçülmüş ve dünya pazarlarında küreselleşmeye doğru gidişat başlamıştır. Bu gidişatın sonucu olarak da pazarın genişlemesiyle rekabet daha da keskinleşmiş ve dünyada piyasa ekonomisi hakim olup; bazı toplum kesimlerini dezavantajlı hale getirmiştir. Bu durum toplumsal barışı, sosyal huzuru ve hatta demokrasiyi olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır.

Çünkü; demokratikleşme ve sosyal refahın artırılması yalnızca makroekonomik göstergelerinin belli bir büyüklüğe ulaştırılması ile açıklanamayabilir. Elde edilecek refahın ülkenin bütün bölgeleri ve toplumun değişik kesimleri arasında adil biçimde dağıtılabilmesi de önemlidir. Dolayısıyla, sermayenin tabana yayılması, istihdam imkânlarının artırılması, daha yaygın olarak eğitim, sağlık, ulaşım ve güvenlik hizmetlerinin sunulması da öne çıkmaktadır. Bunların sağlanması devletlerden beklenmekte ise de; gelişme, kalkınma ve toplumsal beklentileri karşılamada ana unsur özel girişimciliğin geliştirilmesi yoluyla orta sınıfın oluşturulması olarak da kabul edilebilir. Bu bağlamda, kooperatif işletmeler, mikro- küçük- orta ölçekli işletmeler ile esnaf ve sanatkârlar orta sınıf olarak kabul edildiğinde; bunların sermayedeki, pazardaki, istihdamdaki payları yeterli düzeylere getirildiğinde ve eğitim, sağlık, ulaşım ve güvenlik ihtiyaçlarını karşıladıklarında sosyal refahları yükselecek ve demokratik katılımları artacaktır. Bu bağlamda, piyasa ekonomisi uygulamalarında orta sınıfın korunmasına ilişkin olarak sosyal ekonomi kavramı gündeme gelmiştir (Aypek 2004).

Sosyal ekonomi kavramının Avrupa Birliği'nde resmi ve geçerli anlamı; kooperatifler, birlikler, dernekler ve vakıflardan oluşan kuruluşlar gurubudur. Bütün bu kuruluşlar, en azından aynı amaçlara sahip çıkan ve bir ölçüde aynı prensipleri ve aynı değerleri paylaşan bazı müşterek özelliklere sahiptir. Bu kuruluşlar kamu sektörü ve kar amaçlı özel sektörün yanı sıra üçüncü bir sektörü oluşturmaktadırlar. Sosyal ekonomi, ekonomi ve sosyal alanın kesişme hattında

durmaktadır. Sosyal ekonomi, kara yönelik bir sektör değildir. Fakat piyasa ve piyasa dışı faaliyetlerde bulunmaktadır.

Genel kabul görmüş bir tanımı yapılmamış ve sınırları belirlenmemiş olan sosyal ekonomi kavramı piyasa ekonomisindeki gelişmeler paralelinde çalışma ve ilgi alanını belirlemektedir. Daha karmaşık ve çeşitlilik arz eden gelişen dünyada, hükümetler gittikçe artan bir şekilde toplum tabanlı faaliyetlere yönelmek ve yerel problemlere yerel çözümler üretmek durumundadırlar. Nitekim sosyal ekonomi; hane halkı temelli, kar amacı gütmeyen, demokratik temellere dayalı ve toplumun özellikle düşkünlerin (özürlüler, yaşlı ve bakıma muhtaç kişiler, kadın ve çocuklar) sosyal, ekonomik ve çevresel şartlarını iyileştirme amacı güden bir girişim olmuştur.

Sosyal ekonomi; iş yaratmayı ve yetenek gelişimini teşvik etmek, sosyal yardımlar için toplum kapasitesini geliştirmek, ekonomik büyümeyi desteklemek, komşuluk ilişkilerini yeniden canlandırmak, çevreyi korumak, zayıf grupları (yardıma ve desteğe muhtaç tüm grupları) bir araya getirerek harekete geçirmek ve girişimleri toplumun kendi amaçlarına ulaşmasına yardımcı olacak esnek ve güçlü araçlar sağlamak gibi sıralanabilir. İşte, kar amacı gütmeyen kuruluşlar veya üçüncü sektör kuruluşları olarak da isimlendirilen bu esnek ve güçlü araçlar; kooperatifler, mikro-küçük işletmeler, mikro finans kuruluşları, dernekler ve vakıflardır (Aypek,2006).

Sosyal ekonomi kavramı akademik yazında yukarıda özetlendiği gibi yer almakla birlikte, Türk siyasi hayatında da hak ettiği yeri “millet sektörü” olarak almıştır.

2. Millet Sektörü

Milliyetçi Hareket Partisi kurucu Genel Başkanı Alparslan Türkeş; 9 Işık Doktrini'nin Toplumculuk İlkesinde; ekonomiyi temsil eden bölüm ve sosyal yapıyı ilgilendiren, sosyal görüşü temsil eden bölüm ayrımı yapmaktadır. Bu kapsamda, ekonomiyi temsil eden bölümde; ekonomik görüşünü, sanayinin kurulması, modern tarıma geçilmesi ve böylece kalkınılması ile ifade eder. Sanayi ve tarıma dengeli önem verilmesi gerektiği üzerinde durur ve “*Türk milletinin kalkınması için uygulayacağımız model nedir?*” sorusunu sorar ve cevaben; “*Anayasamızın kabul ettiği sistemin “Milli Ekonomi Sistemi” olduğunu, Milli Ekonomi Sisteminin esasında karma ekonomiye dayandığını, fakat bu karma ekonominin klasik karma ekonomi değil, modern karma ekonomi olduğunu, modern karma ekonominin farkının ise kamu ve özel sektör dışında bir üçüncü sektörü millet sektörünü içinde barındırması*”

olduğu tespitinden sonra, uygulayacağı modele "*Üçlü Esasa Dayanan Karma Ekonomi*" modeli adını verir ve bu model ile; *özel teşebbüs desteklenecek, yardım görecektir, devlet eliyle kamu yatırımları yapılacak ve toplum sosyal dilimler, gruplar halinde, kooperatifler halinde, üretim ve tüketim birlikleri halinde teşkilatlandırılarak, tasarruf sandıkları kurularak, millet eliyle yatırımlar yapılması sağlanacaktır*" (Türkeş, 1977) demektedir.

Bu modelden kastettikleri üçlü esas: Özel sektör, kamu sektörü ve millet sektörüdür. Keza bu model ile; Türk toplumu altı sosyal dilime ayrılmakta böylece üretim araçları üçüncü bir sektör olan milletin eline geçmekte ve gelir adaleti sağlanmakta olup, kalkınma modeli kapitalizmden uzaklaştırılmaktadır. Ki bu altı sosyal dilim; köylü dilimi, işçi dilimi, esnaf dilimi, memur dilimi, işveren dilimi ve serbest meslek mensupları dilimi olarak sıralanmakta olup, her dilimin kendi içinde ayrı ayrı bir tasarruf teşkilâtı kurması istenmektedir. Böylece; "*altı sosyal dilim fabrikaların sahibi olunca, üretim araçlarının mülkiyetine, kara ve işyerinin yönetimine de katılmış, ortak olmuş olacak, bunun sonucunda tam manasıyla sosyal adalet de sağlanıp, gerçekleştirilecek ve böyle bir iktisadi düzende gelir dağılımı da adil olacaktır*" denilmektedir.

Günümüzde batı yazını orijinli olarak sosyal ekonomi veya üçüncü sektör olarak kullanılan kavramı, aynı içerik ile Başbuğ Alparslan TÜRKESİ milli bir söylev ile millet sektörü olarak isimlendirerek; Türk kamuoyunun gündemine taşımış, bu kapsamdaki grupları belirleyerek, bu grupların toplumsal barış ve demokrasinin gelişimindeki yerine dikkatleri çekmiş ve bu bağlamdaki Dünya uygulamalarını da araştırarak, söz konusu gruplara yönelik milli politikalar ve söylevler geliştirmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi 2. Akademisyenler Kurultayında; "*Gelişen ve değişen ekonomik hayata uygun görüş, söylev ve profeler geliştirebilmek için; öncelikle küresel ekonomi, Türkiye ekonomisi ve propaganda amaçlı halk ekonomisi kapsamında merkez, enstitü, akademi gibi isimler altında birimler oluşturulmadır*" önerisi içinde Sosyal ekonomi kavramı yerine yine milli bir kavram olarak "halk ekonomisi" kavramı kullanılmıştır. Keza, Milliyetçi Hareket Partisi Kasım 2015 Seçim Beyannamesinde; Katılımcı Kalkınma başlığı altında "*Toplumun topyekân üretime katılması, katıldığı oranda üretimden pay alması ve "ortaklık" anlayışına dayanan "katılımcı kalkınma" ile doğal ve beşeri kaynakların harekete geçirilmesi sağlanacaktır. Etnaf, sanatkâr, çiftçi, ev kadını ve gençlerin atıl kaynakları harekete geçirecek yöntemlerle üretime daha aktif katılımları temin edilecektir*" denmek-

tedir. İşbu beyandan da anlaşılacağı gibi “katılımcı kalkınma” kavramı millet sektörünü, sosyal ekonomiyi çağrıştırmaktadır.

3. Sosyal Devlet İlkesi

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası “Madde 2- Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devletidir.” demektedir. Keza, Anayasa Mahkemesi sosyal devleti: “Sosyal hukuk devleti, güçsüzlere güçlüler karşısında koruyarak gerçek eşitliği yani sosyal adaleti ve toplumsal dengeyi sağlamakla yükümlü devlet demektir” şeklinde tanımladıktan sonra, “Çağdaş devlet anlayışı, sosyal hukuk devletinin, tüm kurumlarıyla Anayasa’nın sözüne ve ruhuna uygun biçimde kurulmasını gerekli kılar. Hukuk devletinin amaç edindiği kişinin korunması, toplumda sosyal güvenliğin ve sosyal adaletin sağlanması yoluyla gerçekleştirilebilir... Anayasa’nın Cumhuriyetin nitelikleri arasında yer verdiği sosyal hukuk devletinin dayanaklarından birini oluşturan sosyal güvenlik kavramının içerdiği temel esas ve ilkeler uyarınca toplumda yoksul ve muhtaç insanlara Devletçe yardım edilerek onlara insan onuruna yaraşır asgarî yaşam düzeyi sağlanması, böylece, sosyal adaletin ve sosyal devlet ilkelerinin gerçekleşmesine elverişli ortamın yaratılması gerekir.” şeklinde devam etmektedir(26 Ekim 1988 tarih ve K.1988/33 sayılı Karar). Bu bağlamda;

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası “Madde 3-Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür” hükmünü misyon kabul etmiş siyasi partiler; Anayasal, yönetsel ve insani bir görev olarak, parti programlarında ve seçim beyannamelerinde yukarıda açıklanmaya çalışılan sosyal ekonomi kavramının gereğine yönelik tespit ve taahhütlerde bulunmaktadırlar.

3.1. Milliyetçi Hareket Partisi ve Sosyal Devlet

Sosyal devlet ilkesi kapsamında değerlendirilen sosyal ekonomi kavramı; Milliyetçi Hareket Partisi’nde millet sektörü, halk sektörü ve katılımcı kalkınma kavramları ile karşılık bulmuş olup, bu durum parti programında ve son seçim beyannamelerinde ayrıntılı olarak yer almıştır.

3.1.1. Milliyetçi Hareket Partisi Parti Programı

Milliyetçi Hareket Partisi Parti Programında, Sosyal Devlet başlığı altında; “Türk devlet felsefesini üstün kılan vasıflardan birisi de sosyal devlet niteliğine sahip olmasıdır. Birey, aile ve toplum çıkarlarını ve

haklarını birlikte gözetmek ve korumak, çağın giderek büyüyen ve farklılaşan ihtiyaçları karşısında refahı yaygınlaştırmak, sosyal devlet anlayışımızın bir gereğidir. Merhametli ve hakkaniyetli sosyoekonomik düzenin tesis edilmesi; uygulanan ekonomik sistemin, refahın artırılması ve yaygınlaştırılmasını temin etmenin yanında sosyal sonuçlarının da yıkıcı olmamasına bağlıdır. Birey, aile, toplum ve devletin ahenkli bir birliktelik oluşturduğu sosyal devlet anlayışında; bürokratik, hantal ve baskıcı olmak yerine; güçlü, fakat aynı zamanda müşfik ve insanî, hukuku ve adaleti her alanda hâkim kılmış, varlık gayesini millete hizmet esasından alan, verimli ve etkin çalışan; her şeye müdahale etmek yerine, koordinasyon sağlayıp yönlendirebilen, etkin denetim yapan ve önderlik eden bir yapının kurulması esas olacaktır. İstikrarı ve adil gelir dağılımını sağlayarak sosyal dengeleri gözeten, yaşlısını, kimsesizini, yoksulunu ve engellisini gözetip kollayan, bütün vatandaşlarını eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerinden yararlandıran ve hizmet sunumunda kaliteyi amaç edinen bir devlet, Partimizin sosyal devlet anlayışının diğer esaslarını oluşturmaktadır.” denilmektedir.

3.1.2. Milliyetçi Hareket Partisi Seçim Beyannameleri

a) 2011 Seçim Beyannamesi

2011 Seçim Beyannamesinde, Yoksullukla Mücadele başlığı altında sosyal politikalarla ilgili olarak şu hususlara yer verilmektedir.

“Sosyal refah düzeni oluşturulacak istikrarlı bir ekonomik büyüme ve güçlü üretim ekonomisi tesis edilmek suretiyle; üreten, istihdam yaratan ve üretilen değerden bu süreçte yer alan her kesimin katkısı ölçüsünde adil pay almasını sağlayan, üretim sürecinde yer almayan muhtaçların ise sosyal koruma programlarıyla desteklenmelerini ve yoksulluktan kurtarılmasını öngören bir sosyal refah düzeni oluşturulacaktır. ... Bu amaçla özel teşebbüsün uzun vadeli yatırım kararları alabileceği uygun yatırım iklimi oluşturulacak, küçük ve orta ölçekli işletmeler desteklenecek, doğrudan yabancı sermayenin katma değer ve istihdam yaratmak üzere yapacağı yatırımlar özendirilecektir. Sosyal refah politikamızın esasını; öncelikle yoksul insanların yoksulluktan kalıcı bir şekilde kurtarılarak yoksulluk sınırının altında hiçbir vatandaşın bırakılmaması, toplumun refah düzeyinin yükseltilerek vatandaşların yaşam kalitesinin iyileştirilmesi oluşturacaktır. Ekonomik ve sosyal politikaların, dar ve sabit gelirlileri destekleyecek şekilde ahenk içinde uygulanması ve gelirin dengeli dağılımı sağlanacaktır. ... Yoksullukla mücadelede yoksulların üretici konuma getirilmesi esas olacak Yoksullukla mücadele; sadaka ekonomisi ve yoksulluk kültürünün oluşmasını önleyici, yoksulların üretici konuma geçmesini ve kendi kazandıkları ile geçinmesini sağlayıcı

nitelikte olacaktır. Yoksul kesimlere yönelik ekonomik faaliyetler çeşitlendirilerek gelir getirici projeler desteklenecek, kendi işini kuracak girişimcilere finansman, danışmanlık ve pazarlama desteği sağlanacaktır. Herhangi bir işte çalışmakla birlikte, yoksul veya yoksullaşma riski altında bulunanlar da sosyal destek ödemelerinden yararlandırılacaklardır. Vatandaşlarımız yoksulluktan kalıcı olarak kurtarılacak, yaşam kalitesi iyileştirilecek. Sadaka ekonomisi ve yoksulluk kültürünün oluşması önleneyecek. Gelir getirici projeler ve girişimcilik desteklenecek. Yoksul veya yoksullaşma riski altındaki çalışanlara da sosyal destek ödemesi yapılacaktır. ... Vergi tabana yayılacak, yoksul kesimin vergi yükü hafifletilecek, uygulanacak transfer politikalarıyla yoksul ve yoksullaşma riski taşıyan kesimin millî gelirden daha fazla pay almaları sağlanacaktır. Sosyal refahı artıracak destekleyici düzenlemeler yapılacaktır. Yoksulluktan en fazla etkilenen eğitim düzeyi düşük, tarım ve ormancılıkla uğraşan, kendi hesabına ve yevmiyeli işçi olarak çalışan kesimin yoksulluktan kurtarılması için uygulanacak meslek edindirme ve beceri kazandırma programlarıyla tarım dışı sektörlerde istihdam edilmeleri imkânı sağlanacaktır. ... Transfer politikaları ile yoksulların millî gelirden aldığı pay artırılacaktır. Kamu arazileri işsiz ve yoksullara tahsis edilecek. Yoksul kesime, temel ihtiyaçları için destek sağlanacaktır. ... Yardıma muhtaç, yaşlı, kimsesiz, güçsüz, engelli ve özel ilgiye muhtaç vatandaşlara yönelik olarak farklı kuruluşlar tarafından yürütülen sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler, çağdaş ve entegre bir sistem olarak yapılandırılacaktır. Sosyal koruma bilgi sistemi geliştirilerek gerçek yoksulların hakkaniyete uygun bir şekilde sosyal yardım programlarından yararlanması ve hiç bir kimsenin aç ve açıkta kalmaması sağlanacaktır. Sosyal yardım uygulamasının etkin olarak denetimi sağlanarak haksız yararlanmaların önüne geçilecek, gönüllülük esasına dayanan yardım programlarının hayırseverleri ve yoksul vatandaşları istismar etmesine fırsat verilmeyecektir. Sosyal yardımların yoksul kesimlere daha etkin bir şekilde ulaştırılması için merkezi idareyle iş birliği içinde; mahallî idarelerin, özel sektörün ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri desteklenecektir. ... Çağdaş bir sosyal yardım ve sosyal hizmet sağlanacaktır. Hiç bir kimse aç ve açıkta bırakılmayacaktır. Bölgesel gelişmişlik farkları giderilecek ve terörden zarar görenlere sosyal yardım yapılacaktır. Gönüllü kuruluşlarının sosyal yardım faaliyetleri desteklenecektir. Ancak, Hayırseverlerin ve yoksul vatandaşların istismarına fırsat verilmeyecektir ...”.

b) 2015 Seçim Beyannameleri

2015 Seçim Beyannamesinde de “Yoksullukla Mücadele” başlığı altında önemli tespit ve önerilere yer verilmiştir:

“İstikrarlı bir ekonomik büyüme ve güçlü üretim ekonomisi tesis edilmek suretiyle; üreten, istihdam yaratan ve üretilen değerden bu süreçte yer alan her kesimin katkısı ölçüsünde adil pay almasını sağlayan, üretim sürecinde yer almayan muhtaçların ise sosyal koruma programlarıyla desteklenmelerini ve yoksulluktan kurtarılmalarını öngören bir sosyal refah düzeni oluşturulacaktır. Ekonomik ve sosyal politikaların, orta direk ile dar ve sabit gelirlileri destekleyecek şekilde ahenk içinde uygulanması ve gelirin dengeli dağılımı sağlanacaktır. Yoksullukla mücadele yoksulların üretici konuma geçmesini ve kendi kazandıkları ile geçinmesini sağlayıcı nitelikte olacaktır. Vergi tabana yayılacak, yoksul kesimin vergi yükü hafifletilecek, uygulanacak transfer politikalarıyla yoksul ve yoksullaşma riski taşıyan kesimin millî gelirden daha fazla pay almaları sağlanacaktır. ... Yardıma muhtaç, yaşlı, kimsesiz, güçsüz, engelli ve özel ilgiye muhtaç vatandaşlara yönelik olarak farklı kuruluşlar tarafından yürütülen sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler, çağdaş ve entegre bir sistem olarak yapılandırılacaktır. Sosyal koruma bilgi sistemi geliştirilerek gerçek yoksulların hakkaniyete uygun bir şekilde sosyal yardım programlarından yararlanması ve hiç bir kimsenin aç ve açıkta kalmaması sağlanacaktır. Sosyal yardım ve gelir artırıcı önlemlerle gıda yoksulluğu sorunu çözülecektir.... Muhtaç durumdaki ailelere aylık temel ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri harcama kartları (HİLALKART) verilecektir. Çeşitli adlar altında yapılması öngörülen sosyal destek ödeme tutarı bu kartlara yüklenecektir. Bu kartlar, küçük esnafın desteklenmesi amacıyla sadece ikamet edilen yerdeki esnaftan yapılacak alışverişte geçerli olacaktır.”

MHP, “Sosyal Koruma ve Sosyal Güvenlik” başlığı altında da somut önerilerde bulunmaktadır. MHP, “devleti yaşatmanın yolunun insanı yaşatmaktan geçtiğine, ülkelerin değerinin insanlarına verdiği değerle artacağına ve istikbale güvenle bakabilmek için emekli ve yaşlıların onurlu bir yaşam sürmesinin temin edilmesi gerektiğine inanmaktadır. Yaşlılara dönük politikalar, onların yaşlılık şartlarını hazırlayan gençlik ve aktif çalışma dönemlerini de kapsayacak şekilde olmalıdır. Hiçbir yaşlı aç, açıkta ve muhtaç durumda bırakılmamalı ve yalnızlığa mahkûm edilmemelidir. Engellilerin toplumla bütünleşerek, başkalarının yardımına muhtaç olmadan hayatını idame ettirebilmelerini temin edecek hukukî, fizikî ve diğer şartlar oluşturulmalıdır. Engelsiz bir Türkiye, engelsiz bir toplum, engelsiz bir gelecek için sorumluluk şuuru, empati kültürü, dayanışma ve yardımlaşma duygusu muhakkak surette canlı ve aktif tutulmalıdır. ... Hasta, engelli ve yoksul yaşlıların korunup gözetilmesi ve onların yaşama sevincini artıracak ve yaşam kalitesini koruyacak sosyal politikalar uygulamaya konulmalıdır. Vatandaşların

geleceğinden emin olması ve yüksek standartlı bir hayat sürmesi için, bütün nüfusu kapsayacak nimet-külfet esasına göre işleyen çağdaş normlarda bir sosyal sigorta sistemi oluşturulmalı, bu konudaki eksikler giderilmelidir.”

Ayrıca, KOBİ'leri, esnaf ve sanatkârı, çiftçileri ve diğer vatandaşları borç ve yüksek faiz sarmalının neden olduğu yoksulluk tuzağından kurtarmak amacıyla finansal borçların yeniden yapılandırılması için “*Borç Sarmalından Çıkış Projesi*” uygulamaya konulacağı, KOBİ'lerin büyük çoğunluğunu oluşturan mikro işletmelerin finansmana erişimini artırmak üzere, esnaf kefaletleri mekanizmasının iyileştirilmesi, mikro kredi, mikro sigorta ve mikro finansal kiralama gibi finansal enstrümanların geliştirilmesi sağlanacağı ve ekonomide rekabet sağlanarak tekeli oluşumların önlenmesi, istihdam yaratılması, gelir dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesi, yeni girişimcilerin ekonomiye kazandırılması, sosyal barışın korunması, bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi ve yerel potansiyelin harekete geçirilmesi amacıyla esnaf ve sanatkâr kesiminin faaliyetleri destekleneceği taahhüt edilmektedir.

c) 2018 Seçim Beyannamesi

“İşsizlik ve Yoksullukla Mücadele” başlığı altında; “işsizlikle mücadelelenin esasını, istihdam odaklı sürdürülebilir büyümenin gerçekleştirilmesi, istihdam edilebilirlik düzeyinin yükseltilmesi ve girişimci odaklı piyasanın tesis edilmesi oluşturmaktadır. İstikrarlı bir ekonomik büyüme ve güçlü üretim ekonomisi tesis edilmek suretiyle; üreten, istihdam yaratan ve üretilen değerden bu süreçte yer alan her kesimin katkısı ölçüsünde adil pay almasını sağlayan, üretim sürecinde yer almayan muhtaçların ise sosyal koruma programlarıyla desteklenmelerini ve yoksulluktan kurtarılmalarını öngören bir sosyal refah düzeni oluşturulmalıdır. Sosyal refah politikamızın esasını; öncelikle yoksul insanların yoksulluktan kalıcı bir şekilde kurtarılarak yoksulluk sınırının altında hiçbir vatandaşın bırakılmaması, toplumun refah düzeyinin yükseltilerek vatandaşların yaşam kalitesinin iyileştirilmesi oluşturmaktadır. Türkiye'nin sahip olduğu bütün üretim faktörlerinin etkin ve verimli bir şekilde, en üst düzeyde üretim sürecine dahil edileceği tam istihdamı esas alan ekonomi programının uygulamaya konulmasıyla, rant ekonomisinden yatırım, üretim ve istihdamı sürekli artırmayı öngören üretim ekonomisine geçilebilecektir. ... Özel teşebbüsün uzun vadeli yatırım kararları alabileceği uygun yatırım iklimi oluşturulmalı, küçük ve orta ölçekli işletmeler desteklenmelidir. İstihdam dostu yatırımlara ağırlık verilmeli, yerli girdi kullanımı desteklenmeli ithalat bağımlılığı azaltılmalıdır.

Yabancı sermayenin ve yurtiçi yatırımların istihdam artırıcı alanlara yönlendirilmesi sağlanmalıdır. ... Dezavantajlı grupların işgücü piyasasına katılımlarını desteklemek ve iş bulmalarını sağlamak için mesleki eğitim programları yaygınlaştırılmalıdır.”

“Sosyal Koruma ve Sosyal Güvenlik” başlığı altında 2015 seçim beyannamelerinde yer alan öneriler geliştirilerek tekrar vurgulanmıştır. Bu kapsamda vatandaşların geleceğinden emin olması ve yüksek standartlı bir hayat sürmesi için, bütün nüfusu kapsayacak nimet-külfet esasına göre işleyen çağdaş normlarda bir sosyal sigorta sisteminin oluşturulması ve, bu konudaki eksiklerin giderilmesi önerilmektedir.

4. Sosyal Ekonomi Araçları

Milliyetçi Hareket Partisinin program, politika ve taahhütlerini uygulamaya sokacak araçlar ise, genel anlamda sosyal politika araçları olarak da kabul görmüş olan, kar amacı gütmeyen kuruluşlar veya üçüncü sektör kuruluşları olarak da isimlendirilen esnek ve güçlü araçlar olup; kooperatifler, mikro- küçük- orta ölçekli işletmeler, esnaf ve sanatkarlar, mikro finans kuruluşları, dernekler ve vakıflar olarak sayılabilir.

4.1. Kooperatifler

Kollektif hareket olgusu ile açıklanabilen kooperatif davranışın ve devamındaki kooperatif faaliyetin ortaya çıkışındaki temel etken, ekonomik güç zayıflığının ve bilgi ve deneyim yokluğunun getirdiği rasyonel olmayan aşırı maliyetli ve verimsiz kullanımlar olarak söylenebilir. Söz konusu olumsuzlukları göğüsleyebilmek ve aşabilmek için kooperatif davranışın ortaya çıkış amacı da; ekonomik güçlerin birleştirilmesi ve daha güçlü bir sermaye ve de güçlü sermayenin sağlayacağı büyük hacimli kullanımlar sonucu ölçek ekonomisinin getireceği düşük maliyet ile bilgi ve deneyim birliği yaparak ya da bu hizmetleri düşük birim maliyetlerle sağlayarak, bilinçli ve isabetli karar verebilmenin getireceği rasyonel ve verimli kullanımları temin etmektir. Bu teminin gereği olarak, MHP seçim beyannamelerinde “*Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri, üretici birliklerinin temelini oluşturacak ve üretici birlikleri özellikle pazarlama konusunda aktif olarak faaliyet gösterecek şekilde yeniden düzenlenecektir*” beyanı yer almaktadır.

Keza, işbirliği yapmak, grup ekonomisi olarak hareket etmek, birlikte yönetmek ve kollektif olarak rekabet etmek gerekçeleri ile kurulan kooperatif işletmeler; mülkiyeti ve sermayeyi tabana yayarak;

tüketicinin korunmasına, toplumsal barışa ve demokratik gelişmeye katkı sağlamaktadır.

Kooperatiflerin karakteristik yapısı, genel kabul görmüş kooperatif ilkeleri ve kooperatif mevzuatı gereği; demokratik katılım / yönetim ilkesi esastır. Kooperatifler, yönetim organlarını kendileri seçerler. Kooperatif ortaklarının hiçbir kısıtlama olmaksızın seçme ve seçilme hakları vardır. Bu durumda demokrasi kültürünün gelişmesine büyük katkı sağlamaktadır. Nitekim, MHP Parti Programı ve seçim beyannamelerinde, açıklandığı gibi, bu kapsamda kooperatiflere ilişkin düzenlemeler ve beyanlar bulunmaktadır.

4.2. Esnaf Ve Sanatkârlar

Esnaf ve sanatkârlar, üretici ile tüketici arasında bir köprü görevi gören ve bunu yaparken de yeteneğini kullanan kişilerdir. Aynı zamanda, topluma şekil veren yeteneklerin aktarılması görevini üstlenmiş bir unsur olan esnaf ve sanatkârlar, kültürel değerlerin diğer nesillere aktarılmasına katkıda bulunurlar. Bu bakımdan, toplumsal özelliklerin devamını sağlayan ve yabancılaşmayı önleyen bir özellik taşımaktadırlar.

Dünyada olduğu gibi, Türk Ekonomisinin de önemli ve dinamik unsurlarından olan esnaf ve sanatkârlar, bir yandan toplumun tüm kesimlerine yönelik üretimi ile ekonomik büyümeyi sağlarken, diğer yandan da önemli bir istihdam imkânı ortaya çıkararak ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmasında ve istikrarın sağlanmasında önemli roller oynamaktadır. Bunun sonucudur ki, esnaf ve sanatkarlar bir ülkenin sosyo-ekonomik yapısı içerisinde; endüstrileşmenin, sağlıklı kentleşmenin, optimum dağıtım ve ticaret uygulamalarının sürükleyici ve vazgeçilmez ögesidir. Nitekim MHP Parti Programı ve seçim beyannamelerinde, açıklandığı gibi, esnaf ve sanatkârlara ilişkin düzenlemeler mevcut olup, seçim beyannamelerindeki *“Ekonomide rekabet sağlanarak tekeli oluşumların önlenmesi, istihdam yaratılması, gelir dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesi, yeni girişimcilerin ekonomiye kazandırılması, sosyal barışın korunması, bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi ve yerel potansiyelin harekete geçirilmesi amacıyla esnaf ve sanatkâr kesiminin faaliyetleri desteklenecektir. Bu amaçla, istihdamı da artıracak kredi, vergi, prim ve benzeri teşvikler verilmelidir,... Muhtaç durumdaki ailelere aylık temel ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri harcama kartları (HİLALKART) verilecektir. ... Bu kartlar, küçük esnafın desteklenmesi amacıyla sadece ikamet edilen yerdeki esnaftan yapılacak alışverişte geçerli olacaktır”* taahhütleri genel kabul görmüş ve ilgili seçim gündemini oluşturmuştur.

4.3. Mikro, Küçük Ve Orta Boy İşletmeler

Mikro, küçük ve orta boy işletmeler (KOBİ) , büyük işletmelerin çekirdeği olup, pek çok ülke ekonomisi için hayati öneme sahip, ekonomiye dinamizm kazandıran ve o ekonominin ölçütü olan işletmelerdir. KOBİ'ler kısmen büyük işletmelerin ürettiği mal ve hizmetleri üreterek onları rekabet ortamına sokarken, aynı zamanda büyük işletmelerin kullandıkları mamul ve yarı mamul girdilerini üretirler, onların girişimini tamamlarlar. Böylece, KOBİ'ler ekonomide bir yan sanayi oluşturarak, büyük işletmelerle bir işbölümü hatta işbirliği yaparak ortak bir hayat kurarlar. Dolayısıyla, KOBİ'lerin ekonominin vazgeçilmez bir unsuru hatta dinamosu olduğu düşüncesi genel kabul görmüştür. Türkiye'de KOBİ'lerin toplam işletme sayısının %99'unu oluşturduğu ve toplam istihdamın %75'ini sağladığı dikkate alındığında; gelir dağılımına, toplumsal barışa ve dolayısıyla demokrasinin gelişimine katkısı yadsınamaz.

Türkiye'de sosyal ekonomi kapsamında değerlendirilebilecek kesimlerin özellikle finansal kaynak kıtlığı ve ihtiyacı dikkate alındığında; mevcut klasik finansal çözümlere ilave yeni finansal tekniklerin uygulamalarının başlatılmasının gerekliliği kaçınılmazdır. Nitekim, MHP Parti Programı ve seçim beyannamelerinde, açıklandığı gibi, KOBİ'lere ilişkin düzenlemelere seçim beyannamelerinde geçen *"KOBİ'leri, esnaf ve sanatkârı, çiftçileri ve diğer vatandaşları borç ve yüksek faiz sarmalının neden olduğu yoksulluk tuzağından kurtarmak amacıyla finansal borçların yeniden yapılandırılması için "Borç Sarmalından Çıkış Projesi" uygulamaya konulacağı, KOBİ'lerin büyük çoğunluğunu oluşturan mikro işletmelerin finansmana erişimini artırmak üzere, esnaf kefaletleri mekanizmasının iyileştirilmesi, mikro kredi, mikro sigorta ve mikro finansal kiralama gibi finansal enstrümanların geliştirilmesi sağlanacağı, ... , KOBİ'lerin bankalardan daha fazla kaynak kullanmasını temin etmek üzere, Kredi Garanti Fonu sisteminin kaynakları artırılacaktır. Ayrıca, Kredi Garanti Fonu ve risk sermayesi sistemi etkin hale getirilerek KOBİ'lerin teminat sorunu çözülecektir."* taahhütleri örnek olarak verilebilir.

4.4. Mikro Finans

Kooperatifler tarafından yönetilen mikro finans kurumları küçük meblağlardaki kaynakların bir havuzda toplanmasına ve iş imkânları yaratacak verimli yatırımlara dönüşmesine imkân verir. Kooperatiflerdeki sosyal kontrol ve demokratik yönetim şekli küçük meblağlardaki tasarrufların havuzlanmasına ve kredinin geri dönüşünün güvence altına alınmasına imkân verir. Dolayısıyla kooperatifler, hem düşük

gelirli hem de sanayileşmiş ülkelerdeki insanlarla birlikte çalışarak, yaşam standartlarını artıracak şekilde uygun finansal çözümler sağlayabilmektedirler. Nitekim, mikro finans uygulamalarının türlerinden biri de kooperatifçilik modelidir Mikro kredi veya daha geniş anlamıyla mikro finans, yoksul ve düşük gelirli toplum kesimlerine kaynak sağlama veya biriktirme alanında yardımcı olmanın bir yoludur. Mikro finans, insanların günlük hayatlarını değiştirmekte, hayat standartlarını geliştirmekte ve toplumları yeniden canlandırabilmektedir (Öner vd. 2008).

Mikro finans da, kooperatifçilik yaklaşımı da kendi kendine yardımcı teşvik esasına dayanır. Bu manada kooperatifler, insanların yoksulluktan kurtulmak için ve aynı zamanda yoksulluk girdabına düşmelerini önlemek için işbirliğine imkân verir. Mikro finans, düşük gelirli insanlara kendi geçimlerini sağlamaları, kendi potansiyellerini ortaya çıkarmaları ve kendi işletmelerini kurmaları için verilen kredi ve diğer finansal hizmetleri içermektedir. Başlangıçta yalnızca mikro kredi olarak sunulan mikro finans, yoksulların sadece krediye değil, tasarruf, sigorta gibi diğer finansal hizmetler de ihtiyacının olduğunun anlaşılmasıyla, bunları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Mikro finansın hedef kitlesini, mevcut finansal sistemden yararlanamayan yoksul kesim oluşturmaktadır. Söz konusu kitleyi en yoksullar, çok yoksul, orta derecede yoksul ve risklere karşı hassas fakat yoksul olmayanlar şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Her ne kadar bu dört gruba sunulacak hizmetler aynı düzeyde olmasa da genel olarak mikro finans ile çok küçük miktarda tasarruflar kabul edilebilmekte ve çok küçük miktarda krediler verilebilmektedir (Aypek vd.2008). Nitekim, MHP Parti Programı ve seçim beyannamelerinde, yoksullukla mücadele ile düzenlemeler mevcuttur. Bu çerçevede, seçim beyannamelerindeki “... *Yoksullukla mücadelede yoksulların üretici konuma getirilmesi esas olacak Yoksullukla mücadele; sadaka ekonomisi ve yoksulluk kültürünün oluşmasını önleyici, yoksulların üretici konuma geçmesini ve kendi kazandıkları ile geçinmesini sağlayıcı nitelikte olacaktır. Yoksul kesimlere yönelik ekonomik faaliyetler çeşitlendirilerek gelir getirici projeler desteklenecek, kendi işini kuracak girişimcilere finansman, danışmanlık ve pazarlama desteği sağlanacaktır. ... Muhtaç durumdaki ailelere aylık temel ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri harcama kartları verilecektir. Çeşitli adlar altında yapılması öngörülen sosyal destek ödeme tutarı bu kartlara yüklenecektir. Bu kartlar, küçük esnafın desteklenmesi amacıyla sadece ikamet edilen yerdeki esnaftan yapılacak alışverişte geçerli olacaktır. ... mikro kredi, mikro sigorta ve mikro finansal kiralama gibi*

finansal enstrümanların geliştirilmesi sağlanacağı,” yönündeki ifadeler mikro finans pratiğine yönelik özgün taahhütlerdir.

5. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanının Sosyal Ekonomi Yaklaşımının Değerlendirilmesi

MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, sosyal ekonomi anlayışını ve ihtiyacı parti programı ve seçim beyannamelerinde ayrıntılı olarak ortaya konmasını sağlamanın yanı sıra; hayata geçirme araçlarından olan kooperatif işletmeler, KOBİ'ler ile esnaf ve sanatkarlara ilişkin öncelikle seçim beyannameleri takdim ve tanıtım konuşmalarında değerlendirmeler yapmakla birlikte, bunlar ve bunlar gibi piyasa ekonomisi sistemi içinde dezavantajlı olan grupların toplantılarına ve özel gün/haftalarına yönelik etkinliklerine katılarak ve hitap ederek de “önce milletim” ifadelerinde kendilerini bulan “millet sektörü” nün sorunları ve çözümü ile hemhal olduklarını ifade etmektedirler. Keza, gelir dağılımındaki bozukluğun, sosyal sınıflar arasındaki derin ayrımın, toplumsal huzursuzluğun, ekonomideki daralmanın, demokratik katılımdaki ve tercihteki zafiyetlerin giderilmesinde söz konusu kurumların işlevine ilişkin çok sayıdaki söylevlerinden ve icraatlarından derlenmiş değerlendirmeleri sunulmuştur.

Devlet Bahçeli, KOBİ'lere ilişkin olarak da önemli tespitler yapmaktadır. KOBİ'lerin ekonomik büyümeye ve istihdama sağlayacakları katkı ile sosyal ekonomiyi geliştireceklerini belirten Bahçeli şöyle demektedir:

“Yoğunlaşan iç ve dış rekabet şartlarında işletmelerin belirlenecek politikalar eşliğinde; KOBİ'lerin küçük ölçekten orta ölçeğe, orta ölçekten büyük ölçeğe geçmeleri sağlanmalıdır. KOBİ'lerde istihdamı geliştirici bir teşvik sistemi benimsenmelidir. KOBİ'ye yönelik özel bir bürokrasi sistemi kurulmalı, her türlü işlem basitleştirilmelidir. Yenilikçi gelişmeler hızla KOBİ sistemine aktarılmalıdır. ... KOBİ'lerin iç pazarla bütünleşmeleri için devlet ve sivil toplum, gerekli sorumluluğu üstlenmelidir. Bilgi ve teknoloji tabanlı yenilikçi KOBİ'lerin katma değeri yüksek mal ve hizmet üretmeleri desteklenmeli, Ar-Ge yatırımı yapmaları ve araştırmacı istihdam etmeleri özendirilmelidir. KOBİ'lere yönelik olarak kurulan Gelişen İşletmeler Piyasasının etkin olarak çalışması sağlanmalı, kredi garanti fonu sisteminin kaynakları artırılmalıdır”

Esnaf ve Sanatkarlar ile ilgili olarak; “Karahanlı, Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin kuruluşunda büyük katkıları olan; ahlaka, akla, bilime,

*çalışmaya, adalete ve eğitime büyük önem vererek devletin koyduğu kuralları benimseyen, bunları yararlı işlerle tamamlamayı amaç edinen esnaf ve sanatkarlarımıza, her türlü desteği sağlamak temel ilkelerimizdendir” ve “..., esnaf ve sanatkarlar ekonominin yapı taşlarıdır. Ticari değeri yokmuş gibi kabul edilen potansiyel kaynakları değerlendirmek suretiyle, bu kaynakları top yekün harekete geçiren, üreticiler ve tüketiciler arasında köprü vazifesi gören önemli bir kesimdir”*diyerek, esnaf ve sanatkârın devlet ve millet olma sürecindeki vazgeçilmez işlevleri oldukları ve ekonominin yapı taşları oldukları tespitleri ile sosyal ve ekonomik hayatın kesişme noktasında oldukları değerlendirmesi yapmaktadırlar.

Kooperatifler ile ilgili olarak; işbirliği yapmak, ölçek ekonomisini yakalamak, birlikte yönetmek ve kollektif olarak rekabet etmek gerekçeleri ile kurulan kooperatif işletmelerin mülkiyeti ve sermayeyi tabana yayarak, tüketicinin korunmasına, toplumsal barışa ve demokratik gelişmeye katkı sağlama misyonlarının gereğine inanarak geliştirmiş oldukları politikalarını; parti programından, seçim taahhüdünden ve söylevden öteye götürerek Başbakan Yardımcısı oldukları 57. Hükümet Döneminde, kendilerine bağlı bakanlıklar bünyesinde bulunan kooperatiflere ilişkin hukuki düzenlemelere öncülük ederek bizatihi uygulamaya geçirmişlerdir. Bu kapsamda, Ülkemizde bugün için 100 yıldan fazla geçmişi olan ve idari, teknik, mali ve ticari yapılarında önemli sorunları olan, kooperatifçilik anlayışından uzaklaşmış, faaliyetlerini devlete yüksek maliyetleri olan destekler ile yürütebilen Tarım Satış Kooperatif ve Birliklerinin; köklü bir yasal yapısal düzenleme ile yeniden yapılandırılarak özerkleştirilmiş ve idari, ekonomik ve mali sorunlarından arındırılarak daha dinamik, daha etkin ve daha verimli hale getirilmiş olmaları yeterli bir örnektir.

6. Sonuç

Sosyal ekonomi araçları olarak açıklanmaya çalışılan kooperatif, KOBİ ve esnaf ve sanatkâr (KOBİ sahip ve ortakları ile esnaf sanatkârlardan kooperatif ortağı olanlar da olmakla birlikte) Türkiye için sayısal açıdan değerlendirildiğinde kooperatif ortakları, KOBİ sahip ve ortakları ile esnaf ve sanatkârlar sayısının toplamının yaklaşık 10 milyon kişi olduğu ve bir kişinin ortalama 4 kişilik bir aileyi temsil ettiği genel kabulünden hareketle 40 milyonluk bir nüfus ortaya çıkmaktadır. Ki bu sayı Türkiye nüfusunun yarısından fazladır. Bu rakamlar, Türkiye’de demokratikleşme sürecinde orta sınıfın etkisini tartışmasız bir şekilde ortaya koymaktadır. Diğer yandan; Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, Türkiye nüfusunun yaklaşık beşte biri yoksulluk sınırı al-

tında yaşamakta ve özellikle açlık sınırı altında gelir sahibi olan insanların; Türk Milletinin geleneksel yardımlaşma kültürü ve kurumları ile devletin ilgili kurumları aracılığı ile doğrudan karşılıksız yardımlar ile aç kalmaları önlenmektedir. Ancak bu durum, genel ekonomiyi, vatandaşlık bağı, toplumsal huzuru, sosyal barışı ve demokrasiyi doğrudan olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle, piyasa ekonomisinde sosyal ekonomiyi de etkin kılmak için, milli gelirden toplumun her kesiminin pay almasını sağlamak için, devlete güven, saygı ve bağlılığı muhafaza etmek ve geliştirmek için ve bütün bunların tabii sonucu olarak demokrasinin gelişimine katkı sağlamak için yoksullukla mücadele şarttır ve bunun için gerekli araçları sadece dışarıda aramak yerine; geçmiş asırlar öncesine dayanan Türk Milletine has kurumlara ve bunların güncellenmesi yoluna da gidilmelidir:

Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet BAHÇELİ'nin; *"Hali vakti yerinde her vatan evladı kendisine en yakın ekmek fırınına gitmeli. Eğer 2 ekmek alacaksa 3 ekmek parası ödemeli. Bir ekmeğin askıya alınmasını fırıncıyla paylaşmalı. Fakir fukara kardeşlerim, durumu yerinde olmayan insanlarımız fırına veya ekmek satılan yerlere gittiğinde 'Bana askıdan bir ekmek verebilir misin?' diyebilmeli. Böylelikle kültürümüzün dayanışma ve yardımlaşma dinamikleri harekete geçirilebilir. Unutmayalım ki inancımız 'Komşusu açken tok yatan bizden değildir.' esasına dayanmaktadır"* değerlendirmesi ile başlattığı *"Askıda Ekmek Projesi"* gibi.

Daha karmaşık ve çeşitlilik arz eden gelişen dünyada, gittikçe artan bir şekilde toplum tabanlı faaliyetlere yönelmek ve yerel problemlere yerel çözümler üretmek durumunda olan hükümetler; piyasa ekonomisindeki gelişmeler paralelinde, sınırları belirlenmemiş olan sosyal ekonominin çalışma ve ilgi alanını belirlemelidir. Sosyal ekonomi yazını ve dünya uygulamaları takip edilerek; Türkiye ihtiyaçları ve şartları doğrultusunda uygun modeller belirlenmeye çalışılmalıdır.

Yeni nesil kooperatifler bağlamında, özellikle sosyal, sağlık, eğitim ve çevre hizmetlerinin sağlanmasında ve uzun süreli işsizler, göçmenler, bağımlılar, engelliler, eski hükümlüler gibi dezavantajlı grupların çalışma hayatına entegrasyonunda ve kadınların işgücüne katılımını artırmada; sosyal kooperatifler hayata geçirilmelidir.

Yoksulluğun giderilmesinde mikro kredi/mikro finans kabul görmüş bir model ise de söz konusu modelin uygulanma şekillerinden biri olan kooperatifçiliğin Türkiye uygulaması çok daha eskilere dayandığından; mevcut tarım kredi kooperatifçiliği ile esnaf ve sanatkâr kredi ve kefalet kooperatifçiliğinin başta esnaf ve sanatkâr, çiftçi ve yoksul-

luk sınırı altında yaşayan vatandaşların ihtiyacının karşılanmasına yönelik yeniden düzenlenmesi veya buna dayalı olarak yeni modeller geliştirilmesini teminen Sosyal Ekonomi Araştırma Merkezi kurulmalıdır.

Bu çalışmalar da, sosyal ekonomi alandaki teorisyenler ve sosyal ekonomi araçları olarak kabul edilen kooperatifler, KOBİ'ler ile esnaf ve sanatkârlar alandaki pratisyenlerin yanı sıra; yoksullar, özürlüler, yaşlı ve bakıma muhtaç kişiler, kadın ve çocuklar da sosyal ekonomi kapsamında değerlendirildiğinden işletme, ekonomi, sosyal politika, sosyal kalkınma, sosyal hizmetler vb. alanlarında çalışan teorisyenlerden destek alınmalıdır.

Kaynakça

Aypek, N. (2004). Demokratikleşme ve Orta Sınıf (Kooperatif İşletmeler, Mikro-Küçük İşletmeler/Esnaf ve Sanatkârlar), *Karınca Kooperatif Postası*, (Sayı:809).

Aypek, N. (2006). Micro Finance, Cooperatives, Democratization, *Cooperation in Turkey*, (Number:41).

Aypek, N., Öner, E. (2008). Yoksullukla Mücadelede Mikrofinans Sistemi ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Mikrofinans Sistemi, *V. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi*, 24-26 Ekim.2008, Çanakkale.

Milliyetçi Hareket Partisi Parti Programı

Milliyetçi Hareket Partisi 12 Haziran 2011 Milletvekili Genel Seçimi Seçim Beyannamesi

Milliyetçi Hareket Partisi 7 Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçimi Seçim Beyannamesi

Milliyetçi Hareket Partisi 1 Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçimi Seçim Beyannamesi

Milliyetçi Hareket Partisi 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimi Seçim Beyannamesi

Oner, E., Okan, P., Gokten, S., Aypek, N. (2008). Mikrofinans Sistemi ve Ticari Bankaların Mikrofinans Sistemindeki Yeri, *Sosyoekonomi Dergisi*, 2008; 4(8):55-74. (EconLit)

Türkeş, A. (1977). *9 İşık ve Türkiye*, Ankara: Emel Matbaacılık Sanayi.